

Növekedés-terv? Egy jellegzetesen magyar szív és elme vállalkozása! Mindent magyar szemmel, magyar szempontból? Igen, csakhogy nagy tudással, nagy műveltséggel, nyugodtan mondhatom: világra-tekintéssel. Ez a Nemeskürty-jelenség.

NEMESKÜRTY ISTVÁN

történetírói és tanári munkássága

MAGYAR ÖRÖKSÉG

Németh László hívja föl a figyelmünket arra az egyébként nyilvánvaló tényre, hogy hiábavaló a tehetség, a sikerhez úgynevezett „növekedésterv” is szükséges. A szó hosszú évek óta itt van a fülemben, s ennek megfelelően sokféleképpen igyekeztem értelmezni, hiszen végül is azt a tudatosságot hangsúlyozza, mellyel egy egész életpályát fölépítünk. Időnként még vitatkoztam is a gondolattal, mert mintha teljesen kizárná az étellel természetszerűen együtt járó kitérőket. A véletleneket. A sorsot.

És mégis. Növekedés-terv: igen. Németh László azt mondja: növekedés-terv, én meg azt: Nemeskürty István. Mert lehetetlen, hogy vele kapcsolatban ne egy egész pálya rajza bontakozzék ki a szemünk előtt. Lehetetlen nem látnunk, hogy ennek a hosszú-hosszú életnek a kisebb- nagyobb ágai, mellékfolyói micsoda sodrással ömlenek bele egyetlen nagy folyamba! Teljesítmények? Századunk zeng a teljesítmények zajos dicséretétől. Persze, hogy nagy a teljesítmény is, de Nemeskürty esetében nem ez az elsőrendű. Hanem az összetettség, a már-már egyetemes érdeklődés, tudás. Nemeskürty az egyik legjobb példa arra a Németh László szellemében megfogalmazott tételre, hogy a tehetségek komplexitásukban mérhetőek föl legjobban. Próbáljuk csak sorolni, a szellemnek, a művészetnek hányféle ágában, hányféle minőségben tevékenykedett: irodalmár? történész? filmográfus? egyetemi tanár? tv-elnök? a könyvtámogató kuratórium elnöke? gyártási csoportvezető a filmgyárban? kritikus? Nem folytatom, úgysem tudok végére érni. Ráadásul nem is ez a sokar- cúság a lényege Nemeskürty növekedés-tervének. Hanem vállalkozásainak újszerűsége. Úgy is mondhatnám: a bátorsága. Ki ne emlékezne, micsoda tett és kockázat volt 1972-ben asztalra tenni egy olyan könyvet, mint a *Requiem egy hadseregért?* Igazságot szolgáltatni a látszólag végleg fasisztának bélyegzett katonáknak? Bebizonyítani, hogy jól harcoltak és áldozatok voltak, német és magyar politikusi bűnök áldozatai? Egész nemzedékem számára óriási lépés volt ez a gesztus, mert éppen a történelem meghamisítása fájt mindnyájunknak a legjobban.

Addig azt hittem, irodalmárról van szó, s kiderült: történészről is, sőt katonai szakíróról is. Aztán még ez sem elég a meglepetéshez: jön a magyar filmesztétika két kötetben (*A mozgóképtől a filmművészetig, 1961, A meseautó utasai, 1965*). S ki ért jobban a régi magyar irodalomhoz, mint Nemeskürty? Ki ír kitünőbb életrajzot Bornemisza Péterről, Balassiról vagy Felliniről? S mert mindezekre korona kell: megírja az egész magyar irodalom történetét a kezdetektől 1945-ig. Nem olyan éhség-szomjúság ez, amelyet nem lehet végleg csillapítani? Igen is, nem is, mert a hetvenes évek végére már látható, hogy a tudós legalább annyira gondolkodó, mint lírikus alkotó.

Hogy Nemeskürty István a magyar vallomások írók különös fajtája. Növekedés-terv? Egy jellegzetesen magyar szív és elme vállalkozása! Mindent magyar szemmel, magyar szempontból? Igen, csak hogy nagy tudással, nagy műveltséggel, nyugodtan mondhatom: világra- tekintéssel.

Ez a Nemeskürty-jelenség. Ez az, amit gondosabban meg kell majd írni, mint ezek a rögtönzött sorok. A pályáját tervező-építő tehetségnek föl kell tennie azokat a kérdéseket, melyekre csak ő keresheti a választ. S Nemeskürty tudja ezt. Egyre jobban összpontosít arra a képre, melyet kezdettől fogva egybe akar rakni.

A történész, az irodalomtudós most már együtt látja a történelmi helyet, időt, szellemet. Így születik meg az *Erdélyi krónika* 1988-ban, a *Daliás idők* '89-ben és a *Mi magyarok* meg a *Kis magyar művelődéstörténet* 1989-ben, illetve 1992-ben. Nemeskürty István, kortársunk, barátunk, sokféle csatározásban társunk most hetven éves. Tíz éve biztosan van még arra, hogy kutasson, írjon, gondolkodjon a magyar sorsról. Hirtelen egy Baudelaire-versrészlet elevenedik föl bennem, s nem ok nélkül, *Az utazás* című nagy, összefoglaló versből:

„Örökké nőni fogsz, nagy fa, frissebb a kedved,
mint a ciprusoké?”

Igen: örökké friss kedvet kívánunk neki és azt, hogy — hogyan mondta Kölcsey? — legyen továbbra is „nemzetünk őrcsillaga”.

Tornai József

NEMESKÜRTY István filmtörténész, író (Budapest, 1925). Tanulmányait a Magyar Királyi Bolyai János Műszaki Akadémián (1944) és az ELTE BTK, magyar—olasz—mű- vészetektörténet szakán végezte (1950). 1950—56-ig Budapesten tanár, 1956—59-ig a Magvető Könyvkiadó szerkesztője, 1959—63-ban a Budapest Filmstúdió igazgatója, 1963—72 a Mafilm 4. sz. stúdiója, 1972-től a Budapest Filmstúdió vezetője, 1984-86-ig a Magyar Filmintézet igazgatója, 1990. január—április az MTV elnöke, 1961-től a Színház- és Filmművészeti Főiskolán a filmtörténet előadója, egyetemi tanár.

Számtalan társadalmi tisztsége közül említsük meg, hogy 1994-től a Polgári Együttműködés Egyesület elnökségi tagja, a Magyar Művészeti Akadémia tagja, az *Új Magyarország* szerkesztőbizottsági tagja volt, a Magyar Újságírók Közössége tiszteletbeli elnöke. Az irodalomtudományok kandidátusa (1957), doktora (1966).

Kitüntetései: Balázs Béla-díj (1971), József Attila-díj (1979), SZOT-díj (1983), Bugát Pál Emlékérem (1987), Széchenyi-díj (1992), Kodály Zoltán-díj (1994), a magyar filmszemle életműdíja (1994), Jósika Miklós-díj (1994).

Főbb művei: *A magyar széppróza születése* (1963), *Ez történt Mohács után* (1966), *Requiem egy hadseregért* (1972), *Krónika Dózsa György tetteiről* (1972), *Elfelejtett évtized* (1974), *A magyar népnek, ki ezt olvassa* (1975), „*Kik érted haltak, szent Világszabadság*” (1977), *Diák, írd magyar éneket!* (1983), *A képpé varázsolt idő* (1983), *Édes Erdély, Erdélyi krónika 1916–1967* (1988), *Daliás idők* (1989), *Mi magyarok* (1989), *Magyar Biblia-fordítások* (válogatás, 1990), *A bibliai örökség* (1991), *Kis magyar művelődéstörténet 1000–1945* (1992), *A magyar irodalom története 1000–1945 I–II.* (1993). Forgatókönyvek, színművek szerzője is: *Tizennégy vértanú, György barát, A béke szigete, Honfoglalás, A betűk csendjében, A holtak hallgatása.*